

Goldemar Lindström

**AGA
MINA,
SINA,
MEIE**

PUBLITSISTIKA KONKURSIL AUHINNATUD TÖÖ

A - 28846

VOLDEMAR LINDSTRÖM

V. LINDSTRÖM
AGA
MINA,
SINA,
MEIE

AGA
MINA,
SINA,
MEIE

BAANATUNBOO
TASTO OLIKOU
TALLINN 1907

V. LINDSTRÖM

AGA
MINA
SINA
MEIE

TARTU ÜLIKOOI.
RAAMATUKOGU

A - 2884

VOLDEMAR LINDSTRÖM
L 60

Kujundanud L. Kruusmaa

AGA
MINA
SINA
MEIE

KIRJASTUS > ESTI RAAMAT > TALLINN 1987

RAAMATUKOOL
TALLINN

— Ära nalja teel! Kätel sammul pole min-
— Ära kaka jätahoopi!
— Näivast! Kes neid jätahoopi kõiki kokki jube-
— jõuab, mis me elus saame. Kuid elame edasi.

POISID, MA KARDAN

■ Et mitte petturiks osutada, ütleme kohe alguses, et järgnevad read pole mõeldud neile, kes ei taha ennast nooreks pidada ega ole ka noored. Ärgu sirvigu edasi ka eluteed rahulikult loovijad, nii nagu hoidku eemale õnnetud ohkijadki: «Mõistmatu on kaas- aegne noorus!» Võib-olla ei lange siis nendele arut- lusele ja heietustele, samuti neile, kellest siin juttu tuleb ja kelledele kõik see on mõeldudki, üleolevat parkimist ja mõnitavat lokkulöömist.

Niisiis, jumalaga, kes te pole oma ellu kaasa võtnud tükikestki noorusejoovastust, nooruseromantikast, noo- ruse unistuste õhkläbipaistvat kudet, killukest nooruse- rumalust, nooruse ideaalide sära ja puhtust.

■ Nüüd oleme kahekesi. Õigemini, sa oled üksinda, sest kõik järgnevad read ongi mõeldud üksin- dushetkedel kaalumiseks ja mõtlemiseks — arupidami- seks iseendaga. Siin pole esmaavastusest õhkuvaid uudi- seid ega ka kõditavaid seiklusi. On ainult sinu enda mõtteid, arvamusi, ütlemisi, mõlgutusi. Ja ega needki pole alati lõpuni öeldud, et võiksid siit valmis kujul kaasa võtta. See on muidugi laiduväärt, kui kõik jääb poolikuks (sest missuguse ohjeldamatu kriitika osaliseks saaks näiteks ehitaja, kui ta katust majale peale ei tee), ent ometi kõneleb rahvatarkus, et iva hoiu nii kaua, kui saad kannika, kannikas nii kaua kallis, kui pätsi ei ole. Pealegi sundisid sinu enda arvamused — ärge lusikaga putru suhu toppige! — kõik ukсед lahti jätma, et võik- sid paljude seast ainuõige valida.

■ — Ära nalja tee! Kahel sammul pole mingit väärtust, see on niivõrd väike kübe meie elus!

— Aga kaks jalahoopi?

— Naiivsus! Kes neid jalahooppe kõiki kokku lugeda jõuab, mis me elus saame. Kuid elame edasi.

■ Et mitte petturiks osutuda, ütleme kõhe ajuses, et järgnevad read pole mõeldud neile, kes ei taha ennast nooreks pidada ega ole ka noored. Ärgu sirvigu edasi ka eluteed rahulkuul soovijad, nii nagu hoidku ennale õnnatud ohkajadki: «Mõistmatu on kaasaegne noorus!» Võib-olla ei lange siis rendale arutlustele ja heietustele, samuti neile, kelles siin juttu tuleb ja kellele kõik see on mõeldudki, üheleolevat parkimist ja mõnitavat lokaalloomist.

Wütsia, jumalaga, kes te pole oma elu kaasa võtnud tükkesti noorusloovastust, noorusromantikat, nooruselustest õhkkäripaistvat kudet, kihlkest noorusromantist, nooruselust ideaalide äärs ja puhtust.

■ Nüüd olime kahekesi. Õigemini, sa oled üksinda, sest kõik järgnevad read ongi mõeldud üksindaheledele kaalumiseks ja mõtlemiseks — arupidamiseks iseenesega. Siin pole enamastust õhkuvaid uudiseid ega ka kõditavaid seikleid. On ainult sinu enda mõtteid, arvamus, ütlemist, mõlgutust. Ja ega needki pole siin lõpuni öeldud, et võiksid siin valmis kujul kaasa võtta. See on muudugi laiduväär, kui kõik jääb poolikuks (sest misasuguse objektumatu kriitika osaliseks saaks näiteks ehitaja, kui ta katust majale peale ei tee), ent omelt kõnelele rahvatariku, et iva pois nii karta, kui saad kannika, kannikas nii kaus kallis, kui pätsi ei ole. Pealegi suudsid sinu enda arvamusel — ärge luuska puutu suhu topigile! — kõik rused lahti jätta, et võiksid paiguda seest ainuõige valida.

«POISID, MA KARDAN!»

Lennuk tõusis õhku.

Olime pardal kümnekesi.

Tavaliselt tunnend sel momendil pidulikkust ja uhkust. Joovastud inimvõimetest ja tarkusest. Illuminaatorist naudid maapinda üleoleva heldimusega.

Ent tookord tundsi end sootuks teisiti. Tõsidus nägudel ei sobinud meie noorusega. Kui keegi püüdis naljatada, siis venis naeratus kibedaks muigeks, milles oli kõike peale rõõmuelamuse. Ainult üksikud piilusid aknasõõri, ehkki kõik me olime lennukeil sõitnud küll pikki, küll lühikesi kaugusi.

Enne lennukisse astumist ei jooksnud me ringi, vaid istusime ja ootasime, kuid nüüd sätendasid otsaesised higipiiskadest ja peopesad olid niisked.

Ometi olime seda hetke ammu oodanud.

Vanad hüppajad heitsid tavaliselt käega, kuid ikkagi jäi kasarmuõues vaikseks ja kõik sirutasid oma kaelad taevasse, kui AN-id maandumisväljaku kohal ringe tegid. Isegi sõnavaling rauges ja täielik ootusärevus võttis maad, kui mustad tombud lennukist eraldusid.

Üks, kaks, kolm... Üks kaks kolm...

Avanes! Avanes! Avanes!

Täna oli kord meie käes!

Esimesed hüpped tehakse tavaliselt varahommikul, otse pärast päikesetõusu, siis, kui ümberringi valitseb rahu ja vaikus, kui pole tunda isegi tuulehõngu, kui kõik on puhas ja ärkamas.

Esimesel korral jääb see aga nägemata ja tunnetamata, sest kui tõmbad selga kombinesooni, pingutad langevarju rihmu, paned pähe kaitsemütsi, siis mõtled kõigele muule kui sind pidulikult tervitavale hommikule.

Ei, midagi ei juhtu, langevari avaneb, sul on vaja teha vaid kaks sammu, tõugata, jalad koos hoida ja . . .

Kõike seda on juba kümneid kordi proovitud kü trampliinilt, lennuki maketilt, trenadžöörilt. Komandöri on hüpanud sadu kordi ja neilt oled kuulnud iga detaili kohta kümneid ja kümneid lookesi. Isegi tüütuseni. Miks ja kuidas? — sa oled teisigi oma pärimistega juba är tüüdanud.

Ent täna sa . . . kardad? Ei, see ei ole kartus ega k hirm. Selles kõiges on midagi rohkemat. Kas sa oled julge, mehine, suudad sa ületada ennast?

Piloot tõstis lipu. «Valmistuda!» Mootori müra lakka ja seda teravamalt löikas sireen.

Läks! Läks! Läks!

Pole enam meeles samme lugeda, mäletad ainult hetke, et kui keha uksest välja kaldus, tundsid tuule tõmbust ja kindel jalgealune libises alt. Sa hakkasid kukkuma. Kiiresti, kiiresti, kiiresti! Äkki tunned tõmmet, just nagu oleks keegi sind kaelast sakutanud, ja su jalad hakkavad siblima ning keha vänderdama.

Sellega koos tuleb suur rõõm, mõnusalt soe ja higinälg tunne nagu pärast vihasauna. Sa oled ülimalt õnnelik ja et liugled laotuses ning naudid ilu, mis maapealsele maailmale täiesti tundmatu.

Alles hüüded «Jalad! Jalad!» toovad sind tõsiell maailma tagasi.

Nüüd näed isegi, et maa tuleb kiiruga vastu, et su all jooksevad majad, puud, põõsad. Kas tõesti puu otsa katusesele? Ei, sa liugled, õigemini lendad neist mööda. Siis on su all jõekäär, maantee, autod. Rõõm on äkki kadunud, kuid sa ei jõua enam mõelda. Tõmbad jalad veidi põlvest konksu, lööd kannad kokku ja juba jooksevad judin üle su selja ja sa tunned lööki. Maa!

Tookord aga juhtus kõik teisiti, meile täiesti ootamatult ja arusaamatult. Tahes-tahtmata on igapähele, ku lennuk õhku tõuseb, ainult üks soov: rutem alla hüpatud. Ent kõik kulgeb kuidagi väga pikaldaselt ja rahulikult. Aegamisi võtab lennuk kõrgust. Väljalaskja, meie endi komandör, kontrollib veel ükshaaval, räägib igapähega tal on lõpmatult palju aega oma trossi kinnitamiseks.

Lõpuks ometi tõstab piloot lipu. Kaks minutit! Kui selle ajaga jõuavad su mõtted väga kaugemale ja nei

mõttejuppe on sul hästi palju. Kust nad küll nii äkki tulid? Need kõik on maised mõtted. Ees on aga tühjus. Kaks minutit ja sa astud kõvalt pinnalt 800 meetri kõrgusele. Kas äkki...

Sireen päästab sinu. Läbilõikav ja kriiskav. Sa ei taha enam olla lennukis. Piloot hoidis juba ust lahti ja koos sireeniga kadus esimene. Kadus teinegi. Minagi lähen! Nüüd oligi juba ruumi ja kõik pääsesid liikuma. Meeles on nõue: mitte toppama jääda, ainult kümme sekundit on aega kogu grupi eraldumiseks. Siin aga väljalaskja pidurdab. Neid, kes kiirustavad. Sekund tundub tõepoolest pikana. Nii kaua peab aga ootama.

Kõik olid juba hüppeks valmis: kummardunud, parem käsi tõmberõngal, vasak abilangevarjul. Ainult üks mõte: vasakuga, paremaga, vasakuga, tõuge... Kuid me ei pääsenudki edasi. Kolmas seisis ega nihkunud paigast. Astus küll jalalt jalale, kuid edasi ei saanud. Vaatas küll välja, küll kõrvale, pani siis silmadki kinni, kuid ikka tammus paigal.

Signaal kriiskas uuesti. Uks tõmmati kinni. Tähen-dab, võisime istuda.

«Poisid, ma kardan!» kostis lõpuks.

Lennuk tegi uue tiiru. Nüüd pandi ta eelviimaseks. Ei tohtinud ju järgmine temast mööda minna, sest vastasel korral oleks hädaohus mõlema elu.

Olime väga väsinud. Keegi ei lausunud sõnakestki, kuid need olid rasked minutid. Igaühe sisemuses. Mis ta jandib! Ta oli muidu kogu rühma lemmik. Igaks vabaks hetkeks oli tal varuks uus anekdoot. Uljustki teinekord rohkem kui vaja. Tõsi, trenaažöörilt hüppas ta ainult korra ja siis oskas ta nii kõrvale jääda, et rohkem sealt ei proovinudki. Kuid kõik me kirusime trenaažööri: andke juba lennuk, vaadake, kuidas me hüppame!

Üks kuppel jäigi tookord ja ka järgmistel kordadel avanemata.

Iga kord, kui ta lennukiga õhust tagasi tuli, väitis ta:

«Poisid, ma ei suuda!»

Nii see oli. Ta polnud võimeline tegema kahte sammu, et võita ennast. Ta ei suutnud anda käsku oma tahtele, oma närvisüsteemile. Tähen-dab, temas puudus midagi väga vajalikku.

Kui vähe on teinekord tarvis, et inimene muutuks mõistatuseks, tema käitumine ja teod vastupidiseks kogu ta senisele välisele olemusele. Need kaks sammu, mis jäid tegemata, ajasid meie kujutlused ja arusaamad segi, ja ta ise hakkas tihti punastama ning jättis mõnegi anekdoodi poole sõna pealt katki.

Siinasi kirikus usuti, et teinekord tarvis on, et inimene muutuks mõistatuseks, tema käitumine ja teod vastupidiseks kogu ta senisele välisele olemusele. Need kaks sammu, mis jäid tegemata, ajasid meie kujutlused ja arusaamad segi, ja ta ise hakkas tihti punastama ning jättis mõnegi anekdoodi poole sõna pealt katki.

KES VÖIS ARVATA?

Ehkki kohtumajades võidab õiglus, jätavad nad siiski masendava mulje oma protsesside, tunnistajate seletuste ja määrustega.

Nii oli ka tookord. Süüpingis oli kolm noorukit, lõuad alles udemeis, kuid saal oli puupüsti rahvast täis. Ei, protsess ei olnud erakordne. Polnud tegemist ei tapmiskatse, varguse ega suure raharööviga. See oli kohtunike keeles isegi kõige argipäevasem, kus süütegu nimetati ainult huligaansuseks. Siiski kestis see kaks tööpäeva. Õigem oleks küll öelda kolmkümmend tööpäeva, sest täpselt nii palju läks kaduma aega tunnistajatel ja teistel väljakutsututel kokku.

Ometi polnud tegemist hariliku protsessiga. Juba kohtunik, kelleks oli aastates naine, oli oma pärimiste, selgituste ja õpetustega rohkem tähelepanelik pedagoog, armastav vanaema ning hea ema kui range kohtumõistja. Millisē osavõtlikkusega suhtus ta poiste selgitustesse! Milliseid pikki, kuid haaravaid vestlusi ta neile pidas! Kui kurjustas, siis oli tunda tema valu ja häbi, nagu oleks ta ise süüpingis istunud.

Seetõttu oligi see kurb protsess. Ja mitte ainult seetõttu.

Kui otsus välja kuulutati, puhkes üks poistest nutma. Valjult ja lapselikult. Ma ei tea, kas see oli tema isa, kuid üks saalis olijaist, kes lehkas alkoholi järele, läks nutva poisi juurde ja lausus kurjalt:

«Ega sa tita ei ole.» Siis aga juba teise tooniga: «Tubli. Elame üle.»

Poiss jäigi vait. Siis aga lausus kuuldavalt:

«Ära sa ema enam peksa!»

Lohutaja kinnitas seepeale:

«Ole rahul, ega selle eest vangi panda.»

Kui võikalt see kõlas ka siin, kohtumajas, kus oldi harjutud igasuguste muserduste ja pilamistega.

Ent tulgem hetkeks protsessi juurde. Tollele poisile, kes nutma puhkes, pakkus kohus kaitsjaks advokaati. Tema aga ütles, et kaitseb end ise. Nii ütlesid tema eeskujul teisedki, ehkki neile olid vanemad juba õigusnõuandlast advokaadid kohale tellinud. Kui aga poisile sõna anti, siis oli ta vait, kuni lõpuks lausus: «Mul pole midagi lisada.»

Huvitav, milliseid pehmemdavaid asjaolusid oleksid advokaadid küll välja tahtnud pakkuda, et õigustada või motiveerida süütegu. Missugustele pehmemdavatele asjaoludele mõtlesid nende vanemad, kui nad õigusnõuandlast abi läksid otsima?

Poisid jõid pudeli viina ja läksid siis südaõisele tänavale. Tõukasid vastutulijat, kusjuures üks neist virutas jalaga, teised vehkisid kätega. Kannatanu kukkus maha ja poisid läksid vilistades edasi. Nagu hiljem selgus, oli jalahoop purustanud põlvekedra ja kannatanu pidi kolm kuud haiglas lamama. Kohtussegi ilmus ta longates, kepiga.

Üks neist, lööja, oli ennegi karistust kandnud, ennetähtaegselt jõudnud vabanedagi, ehkki aastaid oli tal ainult seitseteist. Tema tunnistused olid rahulikud, oma elulugu jutustas ta võrdlemisi üksikasjaliselt. Muide, see oli üpris kirju — viimane töökoht, kust ta alles mõni päev enne kuritegu omal soovil oli vabanenud, oli järjekorras kümnes. Kaaslasedki olid koolist kõrvale jäänud ja mitmeid töökohti vahetada jõudnud.

Kuidas ka kohtunik ei püüdnud selgust tuua, miks nad löid, miks nad kannatanule abi ei pakkunud, sai ta poistelt üksnes lühivastuseid.

«Lihtsalt löime.»

«Ei tulnud selle peale.»

«Kes võis arvata, et nii tühisest...»

Kui ma kohtusaalist välja tulin, ruttas vastu üks vanaemake.

«Palju said?» küsis ta väga ärritatult.

«Kuus ja pool aastat,» vastasin tagasihoitult.

«Issand jumal! Kuus ja pool aastat ühe jalahoobi eest! Küll see kohus on ikka julm!»

Ta tegi paar protestivat liigutust ja vajus abitult pingile.

Ma pöörasin ära. Polnud nagu tahtmist selgitama hakata, et see on kõigi peale kokku, et kohtunik oli hoopis hell ja südamlük.

Me räägime tihti, et inimese väärtust mõõdetakse eluga, elueaga. See on pikk aeg. Kuuskümmend kuni sada aastat. Kas see tõesti tähendab, et aastale-paarile oma elust võime vaadata üleoleva pilguga. Tühja sellest! Küllap jõuab kõike veel uuesti teha! Kuigi inimese väärtuse mõõdupuuks on pikk elutee, avaldub see ometi iga päev: suhtumises endasse, kaaslastesse, töösse. Nii me ju hindamegi oma sõpru, teekonnakaaslasti. Miks me aga oma toimingutele lühemat mõõtühikut ei leia? Miks me üldse oma samme hinnata ja mõõta ei taha?

Tollel protsessil läks aga üks samm maksma kuus ja pool aastat vabadusekaotust. Tõepoolest, kes võis arvata, et nii kallilt...

KIRJAVAHETUS, MIDA POLE KUSAGIL ILMUTATUD

On julm ilma luba küsimata avada sõbra salalaegas. Peame ju päevikut ainult endale, sõbrale kirjutame üksnes omavahelistest asjadest. Need on südamepuistamised oma sisimast soovist. Eks ole nad kõige inimlikumad dokumendid üldse meie elus. Nii üks kui teine nõuab eneseanalüüsi, kusjuures nad kinnitavad teostajate siirust, avameelsust, usaldust — kõiki neid iseloomuomadusi, mille sõlmitusest kujuneb karakter.

Selles peitubki nii päevikupidamise võlu kui ka kirjavahetuse mõnu. Oleks ainult rohkem päevikuid, mis pakuvad rahuldust elu raskematel hetkedel, ja sõprade südamepuistamisi kosutavates kirjavahetustes.

Seekord oleme aga julmad. Avame laeka omaniku teadmata. Miks? Tavaliselt tehakse seda siis, kui ollakse sõbras pettunud, kui ta on sinu reetnud, kui ta on sõprust kurjasti kasutanud. Võib-olla on antud juhulgi nii. Kuid kas me alati tunneme oma sõpru, kaaslasi, kas me oleme avameelsed ka kõige suurema võidu ja kõige kohutavama tõe puhul. Kas me liialt tihti ei peta ennast ja kõiki siin maailmas? Salaja, nurga taga, mõistmata nende pettuste hinda.

Niisiis — kiri emale.

Tere ema!

Sain su kirja kätte. Ma lõpetasin viienda klassi ära ja sain kuuendasse edasi. Kui kooperatiivis on motoroller müüa, nagu Kirve Ennul, siis ostke ära. Kui mind vaheajal koju ei lasta, siis tulen ise. Kui vaheajal ära jooksen, siis keegi ei hakka taga nõudma. Kui ma ei saa kodus elada, siis ma hakkan hulguseks

ja nagu sa ise tead, et need on lõppenud väljamaksmistega. Kirjuta mulle, kas vanamees on mulle nõus seda rollerit ostma. Kui ei ole, siis käige persse kõik.

Jään vastust ootama.

Andu.

Tere Kutt!

Eile käisin jälle dire juures. Tehti viimane hoiatus. Põhjust jälle midagi erilist ei olnud. Õpad mölisevad endiselt.

Arvan, et Koitiga sul arveid õiendada ei tule. Tema ei puutu asjasse. Kui tulen, siis räägin.

Aega ei jää muidu eriti palju üle. Jätsin suitsetamise maha, vist juba neljandat korda. Ei suitseta juba viiendat päeva. Eks näe, kaua ma suudan vastu pidada.

Kaks poissi juba magavad. Varsti peaks kell käima, aga võib-olla jõuan enne kirja lõpetada.

Meie poistel on ka oma bande, käime õhtuti nahkindad käes ja teeme pätti. Nime meie bandel veel ei ole, aga võiks ju olla. Ainult ei tea, mis nime panna, peaks olema mõni lõikav ja pörutav nimi.

Ning nüüd peangi lõpetama. Nägemiseni. Andu.

Tere sõber, Andu!

Ootasin sinult kirja, aga mitte ei tulnud. Mida sa õige mõtled? Helvele kirjutasid, aga mind oled ära unustanud. Noh, kuidas sul seal olu-elu on. Kas oled nahapeale ka saanud. Kuulsin, et kutsusid mind ennast vaatama. Ja veel seda, et pidid 6-ndasse klassi saama. Pole enam Otsa Zukat näinud. Sassi ja Heinot nägin pühapäeval. Mul oli laupäeval hirmus jooma meie tehnikumi plikadega. Seal oli ka 12 tudengit. Algul võtsime kärakat ja siis nad hakkasid hüppama. Meie poisse oli ainult 6. Algul läks sõnadega. Ma ütlesin neile kohe, kes hüppama hakkab, saab vastu hambaid. Üks koljat kutsus mind välja. Läksime hoovi peale ja ta hakkas kohe mölisenema, et mida mina kõnn mölisen. Aga nii, kui sai seda öelda, sai õudsema täie vastu hambaid. Teisega toetasin kohe järele, enne kui taipas. Nii olin kohe päevakangelane. Kaks tudengit tulid, pistsid oma käpad minu

pihku ja küsisid, kes ma olen. Ütlesin, et olen Parun Münchhausen. Algas oli tehtud. Hakkasime ära minema. Tüdrukuid oli 13, poisse 18, hakkasime jagunema paaridesse, aga tudengid ei tahtnud tüdrukest ilma jääda ja jälle läks löömaks. Kolm jäid kohe pealt vaatama. Mul oli nuut käes ja vehkisin seda teiste pähe, mis hirmus. Algul paistis, et saame peksa, aga pärast oli võit meie oma. Kerstiga saan üpris hästi läbi, aga Marit olen ükskord peale seda näinud, kui ära sõitsid. Olen nüüd paar korda Virus käinud. Üks kord nägin Vassi ja leppisime ära, jõime pool liitrit ja selle pooliku panin ühe joodiku taskust takke. Ma peksan siit Koselt Ivka ja Karluti veel läbi. Olen neid passinud küll, aga kätte pole saanud. Panime nüüd Mallega kaks päeva järjest pausi. Üpris hea oli hommiku magada. Selle eest, mis sa seal peksa said, noh kui minagi, ma tasun sinu eest kätte, nüüd olen jube julmaks läinud. Igaüks, kes minuga nüüd möliseb, võib kergelt nuga saada. Aga mul on ühest puudus. Mul pole kaaslast. Jõle kehv on, et sa ära läksid. Sinuga oli hea koos töötada. Nüüd olen ükski, kuna teisi ma ei usalda. Loodan, et oled suveks tagasi. Mul on tohutu hea plaan suveks. Kumbki võib hea kopika teenida. Pea seal kõvasti vastu. Tahaks sinuga rääkida, aga seda ei saa kirja panna. Pea meeles, et sina oled röövel ja mina olen Münchhausen. Ma ei oska enam midagi kirjutada. Veel nägin «Jawaga» Janssi. Mul temaga suurt juttu ei olnud, kuna me mõlemad vihkame teineteist. Noh, ole kõva, pea vastu ja kirjuta mulle ka vahest paar rida.

Tervitades Tallinnast

Parun von Kutt Münchhausen

Südamepuistamised! Inimlikud dokumendid!
Täielik avameelsus ja siirus, mis avavad kohutava tõe. Ja see on hea, sest sellega me muutumegi tugevaks, kui teame tõe. Olgu see tõe täis valu ja kurbust, meeheidet ja viha, olgu ta julm ja halastamatu! Ent olgu tõe. Ometi me varjame tõe, ei taha teda leida endas ega otsida seda ka oma kaaslastes. Me ei vaeu mõtlema ka sellele, missugune on selle tõe hind ja mis see meile maksma läheb.

«Ma tasun sinu eest kätte, nüüd olen jube julmaks läinud... Mul pole kaaslast...» Need on seitsmeteistkümneaastase sõnad. Ja mitte ainult sõnad.

Oleme harjunud lohutusega: alaealised! Need, kes tuuseldavad niisama elus ringi! Kuid keda me selle nimega ristime? Üldse, kui kaua tohib olla alaealine, millal õigustab end hüüatus: alaealine!

Tõsi, seaduses on täpselt fikseeritud alaealisuse piir — 18 aastat. Ent juba kuueteistkümneselt antakse noorele pass, teda hakatakse nimetama kodanikuks. Ja mitte ainult nimetamine, vaid ka nõudlik lause: «Kodanik, ulatage oma pass!» Kuid pass on üksnes paber ja paber üksi pole midagi elus hiilgavamaks teinud.

Tõe ja aususe taju hakkab idanema imikueas, see areneb väga kiiresti eelkooli- ja koolipõlves. Vahel kiireminigi, kui me seda arvestame ja silmas peame.

Ent me ei saa ikkagi rahulikuks jääda, kui tõe põhja vaatasime. Inimene alles sündis maailma, ta silmad pole elu suhtes veel päriselt lahtigi läinud, ta pole elust tükikestki võimeline oma osaks nimetama, ent nad õiendavad arveid, nõuavad rusikatega õigust ja tõe, mille nime nad ei tea ega tahagi teada.

Ammu enne meie ajaarvamist on sõnastatud mõte: «Mitte sellest pole kahju, et inimene sündis ja suri, et ta kaotas raha, jäi ilma majast või varandusest. See kõik ei kuulu inimesele. Kahju on siis, kui inimene kaotab oma tõelise omaduse — inimväärikuse.» (Epikтетos.)

Möödunud sajandil lisas Belinski:

«Inimtunnet on solvatud, kui inimesed ei austa üks-teise väärikust, kuid ta on veel rohkem solvatud ja kannatab, kui inimene ei austa iseenese väärikust.»

Aga kuidas võis juhtuda, et me kaotame ära enese mina, inimese tõelise omaduse — inimväärikuse?

Ei, me polnud julmad, kui avasime salalaeka, mis kogu oma siiruses ja avameelsuses avas tõe, mida meil on vaja teada.

■ — Kas said nüüd teada?

- Jah!
- Mida?
- Et ma midagi ei tea.
- Milleks sa siis uurid ja näed vaeva, kui tolku ei ole?
- Ega olegi, sest ma tean nüüd, et ma midagi ei tea.
- Nii vilets mu pea küll ei ole — mul on küll meeles, mida mulle õpetati.

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

KAS ME OLEME ILUSAD PÄEVA LÖPUNI?

Keegi on kusagil öelnud, et nooruses on inimene ilus päeva lõpuni. Kas me aga alati oskame säilitada seda looduse kingitust? Kus peitub põhjus, miks ühed saavad headeks, teised aga tallavad käänulisi tanumaid, on arad, alatud, julmad, isegi küünikud. Tõsi, keegi pole kukkumiseta käima õppinud ja iga inimene võib eksida, kuid kuritegu pole eksitus, alatus pole juhus. Rääkimata kümnetest kirjutamata seadustest, mida dikteerib inimese südametukse, on normaalse elu alguseks igaühel endal vajalik avastada, vallutada ja võita tõesed konkreetseks elujuhtumiks. Just igaühel endal, sest retsepte ja käsusõnu pole, ja pealegi, kes niisuguse võitluse hülgab, sellest kujuneb ainult kokku- traageldatud isik, mille õmblused iga minut kärisevad. Ainult laps ootab vanematelt vastuseid kõigile küsimustele. Täiskasvanu aga teab, et valmis vastuseid leidub üksnes väga lihtsatele küsimustele.

Antoine de Saint-Exupéry on öelnud: «Olla inimene, see on täpsemalt öeldes — olla vastutav.» Kuidas seda mõista? Mille eest peaks vastutama viieteistkümne- või kaheksateistkümneaastane nooruk? Siinkohal on huvitav meenutada A. Lunatšarski mälestusi Leninist. Ta kirjutab: «Nõukogude võimu mõistis ta (Lenin — *aut.*) kui kõigi kaasatõmbamist elavasse, reaalsesse, tõelisse riiklikku töösse — nii, et iga köögitudruk õpiks riiki juhtima. Vaat sellest tuleb demokraatia! Kuidas seda demokraatiat teostada? Haridusega? Jah. Kuid kõige rohkem sellega, et tõmmata kaasa töölisi ja talupoegi omaenese saatuse juhtimisse.»

Omaenese saatuse? Kas oskame seda juhtida?

Mu ees on noorte kirjad. Sealt loeme:

■ «Oleks raskusi, küll me ka võitleksime. Ei jääks maha revolutsiooni- ja sõjaaja noortest. Nüüd võime aga sõnu teha!»

■ «Pagana igav on. Igasugune tühi-tähi on ära tüüdanud!»

■ «Mind vaevab kohutav tühjus. Mind piinab mõte: kuidas töötada nii, et tulemused oleksid kõige paremad? Ja kas minu ala saab mulle nii südame lähedaseks, et ta tahtmatult kõrvetab mind kõikjalt? Kui valisin selle tee, polnud ma see, kes olen täna.»

Me räägime tihti, isegi tüütuseni, võitlusest, unustades, et ennekõike peaksime rääkima võitlusest endas, võitlusest iseendaga, mis on tegelikult kõige valulisem, kõige raskem ja kõige vaevalisem, kuid kõigi teiste võitude alus ja algus. Kui me püstitame oma ehituse pudedale alusele, muutub meie elu vaimse ja kehalise alge õnnetuks võitluseks. Nii on kirja pannud oma mõtte seitsmeteistkümnendaastane Karl Marx. Samas ta lisab: «Kuidas suudab aga see, kes ei saa jagu võitlevatest elementidest iseendas, vastu seista võimsale eluhoovusele, kuidas ta saab kaalutult tegutseda? Sünnivad ju suured ja kaunid asjad vaimsest tasakaalust: see on pind, millest ainult kasvavadki küpsed viljad.»

Teab ju iga huligaan, et ta rikub korda, ja tavaliselt on isegi nii, et ta on seadustega rohkem kursis kui aus inimene. Teab ka iga majandusmees, kes lubab ja võimaldab juurdekirjutusi, et ta astub vastuollu meie ühiskonna kõlbeliste printsiipidega.

Tähendab, ei piisa sellest, kui me hästi tunneme käitumisnorme või avaliku korra eeskirju. Meisse peab olema juurdunud midagi niisugust, mis ei luba teisiti toimida. Me peame oskama vastutada, peame oskama juhtida omaenese saatust, ennast.

Minevik on hästi selge ja selle hädadki silmatorkavad. Igati arusaadav, eriti aga nüüd tagantjärele arutades, oli tõde: elus käib võitlus, ja igaüks, kas ta tahab või mitte, võtab sellest osa.

Elus on perioode, millal saab kergesti otsustada, kuidas tegutseda, kus ajanõue dikteerib konkreetse käitumis- ja tegutsemislaadi. On perioode, millal kõik on eriti selge ja tuntav. Muidugi ka ikka tagantjärele. Ja

just need, kes revolutsioonis näevad üksnes käsikämlust ja tänavalahinguid ning sõjas püssirohusuitsupahvakaid, ei oska siis, kui kära ja vingu õhus ei hõlju, tabada kaasajast samasugust võitlusvaimu, samasuguseid võitlusloosungeid ja võidurõõmu. Need kinnitavadki alatasa: «Kui oleks!» Leidub neidki, kes kahtlevad: «Äkki ei olegi!» On neidki, kes leiavad selles endale kinnituse ning õhkavad: «Igav on!»

Kas on nii, et kui pole vaja muret tunda kooli- ja taskuraha pärast, siis muresid polegi? Võib-olla panna lapsed endale kooliraha teenima, ja paljud kasvuraskused oleksidki ületatud? Kas on nii, et meil on tohutuid võimalusi, kärpigem ainult neid ja rahu ja tasakaal oleksid käes?

Ent mis moel on kooliraha olemasolu revolutsiooni-palanguis esikohal olnud? Võitlus on käinud ideede ja ideaalide nimel, progressi nimel, uue elutunnetuse nimel. Sõjajärgne tegelikkus või uudismaad — needki olid ennekõike ideaalide võitluspaikadeks.

Vaatamata ajale, kohale ja tingimustele on noorukiea kõige raskemaks võitlustandriks olnud ja on ka tulevikus otsingute ja ideaalide sünnipaik, ideede ja eesmärkide maailm. Oma vaatepunkt elule, enda leidmine ja avastamine — kõik see on olnud keerukaim kõigi aegade vältel.

Tiit E. Tallinnast kirjutab:

«Kuidas elada? Ma ütleksin, et mul on mõtteline ideaal: püüe elada ausalt, kogu maailmas üldkehtetatud elunormide järgi. Ja peaasi siin on ausus — täielik, kompromissideta. Muud ei ole vaja. Sellisel kujul on garanteeritud rahulolu enesega.»

Mina ei karda siis elu ega surma. Minu veendumused ei ole siis tuulelipu järgi seatud ja ideede ja inimeste järgi otsustan ma ise, lähtudes aususest.»

Jah, otsides sissepääsu tõelise elu mõtte kuningriiki, võib eksida uksega ning siis juhtubki, et meie aastad mööduvad jäljetult nagu uni. Elu on lühike, eriti siis, kui kulutada teda tühikäikudele. Kuid millised toimingud ja omadused on tähtsad, millised mitte? Mis on elus peamine? Mis mõte on meie eksisteerimisel? Kas Tiit E. ideaal annab kõigele sellele vastuse? Kas suudab see inimlik omadus üksinda anda kõiges ja kõikjal

enesekindlust, muuta inimest sihikindlamaks, avardada ta vaateid, rikastada tema sisemaailma? Vist mitte, sest jääb vastamata küsimus: mille nimel? Viimasele vastuse leidmine väldib tühjuse ja igavuse täna, homme ja ülehomme. Ja siis pole ka kartust, et muutume inetuks enne päevaloojangut.

ELUPIMEDUSEST JA RÄNNAKUST PIMEDUSES

Meie elu on rännak, idee — teejuht. Puudub teejuht, jääb kõik seisma. On eesmärk kadunud, poleks jõudu nagu olnudki.

V. Hugo

Kuidas küll tahame rändama minna! Saaks juba ise teha, ise olla, ise otsustada! Ent me ei teagi, et see on mõnigi kord pagana raske, et meid võivad oodata solvangud, ebameeldivused, millest meil aimugi polnud. Meil on ainult tohtu palju head optimismi. Nii kirjutab Jüri K. Tallinnast:

«Me teame veel kohutavalt vähe, et nimetada endid täisealisteks, kuid liiga palju, et olla lapsed. Me vaatame puhaste silmadega ellu, saame aru ja tunnetame õigesti seni arusaamatuna paistnud nähtusi, hakkame orienteeruma elu väärtustes ja varjukülgedes. Me ei armasta retsepte ning püüame üle parda heita meie jaoks tarvitamiskõlbmatuteks osutunud arusaamasid ja reegleid, me tahame leida ise endile tee ja leiamegi selle kindlasti.»

Tõepoolest, pole vaja taganttorkijat, kättpidi tirijat, tagantlukkajat ega ka palujat. Kuid igasuguseks rännakuks on vaja määrata lõpp-punkt, on vaja kindlaks teha siht ja suund.

Küsisime ühe keskkooli õpilastelt, kas on mõtet seada suuri sihte ja ideaale. Vastused on küllaltki huvitavad.

■ Minu arvates pole suurte ideaalide ja sihtide seadmisel küll suurt mõtet. Selle asemel võiks midagi kasulikumat ära teha. Mis mõtet on ajada taga ideaale ja eesmärke, mis on võib-olla valedki, kui ümbritsevas elus on nii palju teha. Kui ollakse endas just nii kindel, et suudetakse iga pettumise puhul,

mis iga eesmärgi poole püüdllemisel kindlasti ette tuleb, nii-öelda jalule jääda — ühesõnaga, kui osatakse oma ideaalide ja sihtide eest ka võidelda, siis tuleks seda muidugi teha. Aga oma eesmärgi eest õieti võidelda? See on suur kunst ja nõuab tugevat tahtejõudu.

■ Mul isiklikult ei ole ideaale. Kuid neid võiks olla.

■ Kuidas võivad inimesed paremaks saada ja eeskuju võtta, kui nad ei seaks endale ideaale. Ilma eesmärgita oleks elu paigaltammumine. On ju tore millegi poole püüda, teades, mida tahad. Elu on siis alati sisukas.

■ Ei ole mingit mõtet. Sihte võib olla ainult nii palju, et ei hakkaks vales suunas suure hurraaga marssima. Elu ise sunnib sind võtma mingi raja — õige või vale, see oleneb sinu iseloomust.

■ Ilma ideaalideta poleks mõtet üldse elada.

■ Minu arvates ei ole vaja endale seada suuri sihte ja ideaale. Aga see on iga inimese oma asi.

■ Mina endale suuri sihte rajama ei hakka. Mul ei ole veel nii palju iseloomu, et rangelt nende järel käiksin. Mis puutub ideaalidesse, siis neid mul ei ole.

■ Ilma ideaalideta ei suuda vist ükski inimene elada.

■ Kas just suuri ideaale ja sihte, aga olema peavad nad kindlasti. Suured ideaalid ja sihid võivad sageli pettumust valmistada, kui lõpuks veendud, et polnud kõigeaks suuteline. Iga inimene peaks end nii palju tundma, et teab, milleks ta võib enam-vähem võimeline olla. Ma ei kujuta ette, kuidas toimida, kui puuduksid täielikult ideaalid, sihid.

■ Elada täpselt oma ideaalide sarnaselt mulle küll ei meeldi. Siis ei ole ju üldse elus midagi huvitavat. Kõik oleks ette teada. Eesmärk elus peab olema, siis on hoopis lihtsam, kui tead, mille poole püüad. Siis ei lähe nii kergelt õigelt rajalt kõrvale.

■ Kui pole sihti, siis oled tühine inimene, kes eksleb siia-sinna, ilma et ta kusagil midagi saavutaks.

■ Kui inimesed ei looks endale sihte ega eesmarke, siis poleks elul üldse mõtet.

■ Sihte ja ideaale tuleb luua lähtudes maisest

mateerias ja võimetest, mitte aga oodata Loretti ande saabumist või unistada filmidiiva kõrglennust. Nagu näeme — täiesti spontaanselt puhkenud huvitav diskussioon. Lisagem siia veel ühe teise küsitluse tulemused. Seekordki on vastused pärit keskkooliõpilastelt. Arvamust nõuti küsimusele: milles näed oma elu eesmärki?

— Tahaksin teha midagi ilusat ja head.

— Töötada hästi, see ongi ju elu eesmärk, ja olla õnnelik.

— Leida oma koht elus (see ei ole loosung!).

— Võib-olla on halb, kuid praegu sellele küsimusele ma vastata ei oska.

— Mitte jääda igal pool pealtvaatajaks, vaid ka ise kaasa lüüa.

— Elada mitte ainult endale.

— Olla üle keskpärasest inimesest.

— Mul ei ole kindlat eesmärki. Kuid sooviksin elada nii, et minust ei mõeldaks halvasti.

— Midagi konkreetset ei ole ma oma elu eesmärgiks seadnud. Üldiselt püüan elada nii, et oleks hea teistel ja mul endal.

— Töötada, õppida. Mitte paigal tammuda.

— Leida tõeline armastus ja koht elus.

— Ma ei tea.

— Aidata kaasa elu paremaks muutmisel. Elada täisväärtuslikult. Nautida elu ja esinevaid raskusi ületada.

Vastajaid oli 45, kuid kõiki vastuseid pole mõtet tsiteerida. Võib vaid lisada, et kuus eitab või ei tea oma eesmärki. Ülejäänud on püüdnud oma elu eesmärgi küll sõnastada, kuid ainult 11 on andnud konkreetse vastuse (põhiliselt elukutse omandamine: saada arstiks, lõpetada ülikool jne.). 9 õpilast on fikseerinud oma elu eesmärgiks kasutoomise rahvale, 19 õpilast annab väga üldsõnalise seletuse, nagu õppida ja töötada, elada hästi jne.

Kas polegi siis nii, et me unustame sageli teejuhi ellu kaasa võtmata, et me rännakule minnes ei küsi endalt, kuhu me läheme. Niimoodi me siis rändamegi: eksime ja eksleme, oleskleme ja oleleme, tammume nagu pimeduses.

KUIDAS SÜNNIB EESMÄRK, KUJUNEB IDEAAL?

Piinav küsimus. On selge, et neid ei saa osta ega vahetada, neid ei leia ka valmis kujul raamatutest ega elust endast.

Ometi on kõik päri, et eesmärk juhib ja reguleerib inimese praktilist tegevust, et eesmärkides kajastuvad noore vajadused. Ent meid ümbritsevas pole kunagi need vajadused valmis kujul olemas. Jõuamegi eesmärgi loogilise sünnini: maailm ei rahulda meid ja me tahame oma tegevusega seda muuta. Muidugi pole see lihtne soov, esialgne mõttesähvatus. Tegemist peab olema pingsas mõttetöös tekkinud loominguilise kujutlusega. Teha midagi on lihtne, teha aga paremini on hoopiski keerukam. Ometi on see vastuolu inimeste soovide ja tahtmiste ning tegelikkuse vahel ühiskonda edasiviivaks jõuks.

Tihti me unustame eesmärgi sünniloo ja oleme üpris vaenulikud noorte hästi arenenud kriitikameele ja rahulolematuse suhtes. Kuid just hindavast ja kaaluvast analüüsist saab tuletada perspektiivi. Vahel kujuneb liialt kriitiline analüüs puhtaks kritikaanluseks, kõige nihilistlikuks eitamiseks. See tuleneb noorte teadmiste ja elu mõistmise rabadusest. Eesmärkide realiseerimine oleneb ju eelkõige sellest, kui õigesti me mõistame objektiivseid võimalusi. Miks iga eesmärk, mille me endale seame, teoks ei saa? Häda selles ongi, et eesmärkide kujundamisel ei selgita me täpselt ja täielikult võimalusi ja nendele võimalustele vastavaid taotlusi. Mida paremini me teame ja tunneme võimalusi ja teid, mis meie vajadusi rahuldaksid, seda konkreetsemaid eesmärke võime endale seada. See aga ei nivelleeri eesmärke võimaluste otsimisele. Nagu juba öeldud, kujundab eesmärk inimese tegevuse kaudu

maailma ja loob uut maailma. Seega on eesmärk vahe-
tuks motiiviks enne tegevuse algust ja regulaatoriks
tegevuses endas. Kui me tahame eesmärke lähemalt
iseloomustada, siis võime seda teha näiteks ajalise tun-
nuse järgi, mis peegeldab tegelikkuse arenemist ja või-
maluste küpsemist. Tegemist on siis lähedaste ja vahe-
tute ning kaugete eesmärkidega. Kauged eesmärgid
väljendavad abstraktseid võimalusi, lähedased konk-
reetseid. Kui lisame siia juurde veel tähtsuse ja tähen-
duse tunnuse, siis võime rääkida vahepealsetest ja lõpp-
eesmärkidest, samuti võime liigitada üldisi ja osalisi,
olulisi ja mitteolulisi eesmärke.

Eesmärkide lahtimõtestamisel ei tohi kunagi abso-
lutiseerida ühtesid teiste kasuks. Nii võimaldab kaugete
eesmärkide seadmine õigemini mõista vahetu eesmärgi
tähendust ning kindlustada selliseid võitlusvorme, mis
tagavad edu. Veelgi halvem, kui ajame ühed eesmärgid
teistega sassi. Tulevaste ülesannete mõistmine ja ette-
nägemine ei tohi mingil moel varjata otseseid, vahetuid
ülesandeid ja eesmärke. Hiina vanasõna ütleb, et kui
otseseid, vahepealseid ja lõplikke eesmärke õigesti sil-
mas pidada ja nad ühtivad, siis muutub maamuldki
kullaks. Kui aga eesmärgid lahku lähevad, muutub
kuldki põrmuks.

Vahel püütakse lõppeesmärki enneaegselt konkreti-
seerida, arvestamata, et puuduvad kogemused ja et
lõppeesmärk ise on liikuv ja arenev. Küll aga nõrge-
neb võitlus ja raugneb hoog, kui me lõppeesmärgist
loobume, sest siis ei saa toitu ka võitlus vahepealsete
eesmärkide eest.

Ideaal on tegevuse kõrgeim eesmärk, millegi täiuslik
kehastus. Kuid tuleb meeles pidada, et meie tegevuse
innustajaks ei saa olla üks ideaal. Ühiskondlik ideaal
määrab meie kujutluse kõige täiuslikumast ühiskonna-
korrast, kogu rahva püüdluste ja tegevuse lõppeesmär-
gist. Kõlbeline ideaal fikseerib meie arusaamised ini-
mese kõlbelistest omadustest, tema käitumisest, esteeti-
line ideaal — isiksuse füüsiliste ja vaimsete jõudude
kõige täielikumana, igakülgse ja harmoonilise arenemise.

Seega ongi lõppeesmärk, mis on meie põhiliste soo-
vide ja taotlustega kooskõlas ja milles me näeme ülima
täiuslikkuse, kõrgeimate poliitiliste, moraalsete ning

esteetiliste väärtuste kehastust ja mis vastab meie arusaamisele heast ja kaunist selle kõrgeimas arengus, ühtlasi meie ideaaliks. Ideaal kui sisetunde alusel vabahtlikult võetud kohustus määrab kõigi meie püüdluste ja kogu meie tegevuse üldisema suuna. Aga oleks väär arvata, et ideaal on midagi väga kõrget ja kauget ning et igapäevased toimingud võivad temast lahus seista. Meie tegevuse moraalne kriteerium selles peitubki, kuidas iga vahetu eesmärk peegeldab lõppeesmärgi helki. Ideaali osast inimese uute joonte, uute omaduste kasvatamisel ja tema maailma rikastamisel uute tunnete ning emotsioonidega saame rääkida just siis, kui inimese unistused, fantaasia on muutunud tege-
likkuse stiimuliks.

«Kust siis nooruk saab ideaalid?» küsib Jaak A. Tallinnast. Ta arutleb edasi: «Ideaalide eest ei panda koolis ühtegi hinnet, ideaalide eest tööl palka ei maksta. Kuid ometi on nad olemas, on olemas kõigil, kas või alateadvuseski. Iga õpetaja paneb kivikese ideaalide alusmüüri, iga loetud raamat, iga nähtud film, iga vaadatud teatrietendus lisab neid sinna juurde.

Just nimelt alusmüüri, sest hoone ehitab üles iga inimene ise oma isikliku mõtlemisvõimega, kogu loetu, nähtu, kuuldu, läbimõtlemise võimega.»

Niisiis me läksime rändama ja leidsime endale teejuhi. Nagu ikka, ei lähe õige rännakurada mööda asfaltlinti, vaid üle mägede ja soode, läbi tihnikute ja padrikute, ikka otsejoones, ideaali helgi suunas. See pole kerge rännak, ja võidavad need, kes ei kummardu hädade ees, kes ei lase elul ennast petta. Tõsi, neil on raske, kuid nad ei nõrke ega väsi. Neil on teejuht. Muidugi, elus leidub küllalt nõrkejaid ja väsijaid, kes löövad pilgu alla: «Ma ei julge, ma ei suuda!» On ka neid, kes ei tahagi tõsist rännakut ette võtta. See on aga suurim vastuolu elu endaga. Pole siis imestada, et nooruses, kogu elutee algul satub osa neist rumaluse ja mõtlematuse tõttu inimkonna kõige häbiväärsematesse institutsioonidesse — vanglatesse ja kolooniatesse. Sinna satuvad need, kes reetsid oma aja, kes vahetasid ideaalid ja eesmärgid peenraha vastu. Tänapäeva reeturid? Kas nad on olemas ja kes on neile õpetanud reetmist, alatust, ülekohut?

ETIPEVAATUSTE ELU

■ — Ah, see on mulle kõik teada!

- Jumal tänatud! Siis vaikigem.
- Vaikimist ma ei salli. Kus ma siis tean, mida mõtled?
- Kas sellepärast siis kogu aeg lobisedki, et mitte mõtteil tekkida lasta?
- Peab ju ometi rääkima.
- Hea küll, hüüdke siis kooris.

ETTEVAATUST: ELU!

Kui Mari koolist koju tuli, oli ta rõõmus ja vallatlev.

«Ema, homme sõidan büroole!» hüüdis ta juba lävelt.
«Büroole? Mis asi sihukene on?» ei saanud ema esi-
algu taipu.

«Noh, mind võetakse komsomoli!» laulis tütar edasi.
«Aga me ju rääkisime!» ühmas ema nüüd vastuseks.
«Pealegi pidime mantli ostma. Mul pole homme aega
kaasa sõita. Ega sellega veel kiiret ole,» lisas ta see-
järel.

«Aga Ene ja Anne tulevad ka, ja Jaak...» nõudis
tütar nüüd juba teise hoiakuga.

«Mis sul nendest,» lausus ema ja lõpetas seejärel
kiiresti jutu:

«Kui isa koju tuleb, eks me siis vaata...»

Jah, Mari polnud rääkinud komsomolikoosolekust.
Kunagi ammu, õppeaasta algul, oli ta küll öelnud, et
astub komsomoli. Ema oli siis väitnud, et oodaku, kii-
rustada pole vaja, küllap jõuab. Ta oligi oodanud. Aasta
hakkas läbi saama. Ta arvas, et üllatab koduseid, kui
teatab, et ta on juba vastu võetud. See sõnum tõi
talle aga üksnes etteheiteid:

«Miks sa sellest varem ei rääkinud. Sa pole veel
iseseisev inimene, et võid kõiki asju omapead ajada.»

Rohkem sellest tookord siiski juttu ei tehtud, eriti
pärast seda, kui Mari teatas, et piletit ta pole veel
saanud.

Nüüd oli vaja büroole sõita.

Kui Mari eelseisvast linnasõidust isale rääkis, sai ta
kinnise vastuse:

«Eks vaatame, mis ema arvab!»

Mari austas ja hindas ema ja isa väga. Ka kogu

ümbruskond pidas neist lugu. Juba see, et ema küla-naistest rohkem koolis oli käinud, sundis temalt nõu ja abi otsima. Isa oli korpuse sõjatee läbi teinud ja uhke ordeni kaasa toonud. Lähikonnas polnud kellelgi niisugust! Vanemate juttudest teadis Mari aga sedagi, et üks onudest oli välja saadetud, teine koonduslaagris surnud, vanaisa bandiitide poolt maha lastud. Üldiselt olid need salapärased asjad, millest kodus tavaliselt täiel häälel ei armastatud kõnelda. Lapse küsimustele vastati siis ikka tõrjuvalt: «Kui kasvad, küll kuuled!»

Ema ei öelnud öhtul midagi, nuttis vaid.

Ta oli maailma asjade suhtes niivõrd hellaks muutunud, et kartis kõike seda, mis vähegi poliitikaga seotud oli. Nüüd tahtis tema tütar poliitikaga tegelema hakata! Ei, tütar peab elama rahus ja vaikus. Miks peaks ta oma nina sinna toppima, kui ka ilma läbi saab. Ta on klassi parim õpilane, lõpetab kooli medaliga, pääseb raskusteta ülikooli...

Ei, oodaku! Ta peab isa ja ema arvestama. Ta pole nii kasvatamatu laps.

Hommikul, kui teised Marile järele tulid, et koos linna sõita, öeldi neile:

«Mari on haige.»

Mari aga surus tagakambris patja vastu nägu, et mitte oma nutuga ema reeta.

■ Koolimajas tõusis tohutu skandaal. Just äsja oli helistatud, et olge head ja vaadake, mis teil majas sünnib. Poisid ronivad kolmanda korruse aknast välja ja käivad karniisi pidi! Kas on tegemist tsirkuse-trikiga või huligaansusega! Kas kool vastutab õpilaste elu eest?

Direktor pole vist ei varem ega hiljem nii kiiresti treppidest üles jõudnud. Ta tõmbas esimese klassiukse närviliselt lahti, kuid seal peeti rahulikult tundi. Järgmine klassiruum oli aga lukus.

«Poisid, uks lahti!» käratas direktor nii, et tühi koridor kõmises.

Seest kostis müdinat ja kolinat, kuid siis jäi kõik vaikseks. Ehkki direktori nõudmised läksid üha valjemaks, ei vastanud neile keegi.

Siis aga ilmus ühe poisi pea nähtavale naaberklassi ukse vahelt. Sama abituuriumi poiss!

«Ahaa! Siin sa mul oled! Miks sa oma klassis ei ole?» Küsimusi tuli nii palju, et poiss arvas targemaks klassi tagasi minna.

Seal avastas direktor veel kolm poissi. Neid rabas ta aga hoopis teise tooniga:

«Kas keegi alla ei kukkunud?»

Ehkki küsimus tuli ootamatult, läks üks poistest akna juurde, vaatas välja ja lausus kindlalt:

«Pole näha.»

Selline ükskõiksus ajas aga direktori uuesti keema.

«Mis nalja te teete! Miks te koju pole läinud?»

Jätame direktori sinna pragama ja poisid vemblaid vastuseid nuputama. Lisame ainult tõe, mis niikuinii pidi välja tulema. Pealinna soliidse kooli klassijuhataja jättis kõik lõpuklassi poisid kinni. Midagi taolist polnud selle klassiga kunagi varem juhtunud. Põhjuski oli ainulaadne. Klassis polnud ainsatki kommunistlikku noort, mille eest õpetaja võtta sai. Lõpuks otsustas klassijuhataja niisugusele olukorrale lõpu teha. Ta jagas klassijuhatajatunnis ankeedid välja ja palus ära täita. Kuid poisid tõid need talle tühjalt tagasi. Siis klassijuhataja ütleski:

«Istute mul täna nii kaua, kui ankeedid on täidetud.»

Ja läks uksest välja. Natukese aja pärast kuulsid poisid, kuidas klassi uks lukku keerati.

Algul istusid poisid rahulikult, kuid peagi hakkasid väljapääsu nuputama. Avastasidki, et mööda karniisi võivad julged mehed teise klassi pääseda.

■ Poleks neil näiteil peatunud, kui kodu ja kool ei oleks noore kõige suuremad autoriteedid. Kõik hea ja ilus, kogu meie maailmatunnetamise alus pärineb ju kodust. Kool tsementeerib esialgsed tõesed kindluseks. Mälestused neist kahest saadavad igapäevaste elutee. Need on hellad ja hardad. Ent seda suurem on pettumus, kui üks või teine aususe, tõe ja avameelsuse ära salgab. Kas tõesti pead hakkama variseriks? Mil-line on siis elu, seesama elu, mille eest on hoiatatud ja ettevaatlikkusele manitsetud? Vanemad ei soovi ju

halba, kool igatseb näha üksnes head... Kas tõesti eksivad need, kes kõike hästi teavad, kellele kõik on selge nii minevikus, olevikus kui ka tulevikus?

Me oleksime jaanalinnud, kui kinnitaksime: «Ei või olla!»

Jaanalinnutarkusega me tihti aga elu mõistamegi.

Jah, inimesel võib eesmärk selge olla, see tähendab, et ta on seadnud endale sihid, mille poole ta püüdleb. Kui me aga otsime vastust küsimusele: milleks elada, milles peitub inimelu mõte, siis on vähe eesmärgi tunnetamisest. Eesmärk on alati ees, tulevikus. Aga tänane päev, kogu meie elukäik? Selles häda ongi, et nii mõnedki unustavad tänase päeva, kiitlevad küll eesmärkide ja ideaalidega, kuid ei vaevu mõtlema, milleks on tarvis eesmärke, milles peitub eesmärkide mõte. Pole siis imestada, kui kohtame inimesi, ka koolis ja kodus, kes kinnitavad, et nende elul on eesmärk (ja nii see ka on), kuid oma igapäevase tegevusega äratavad imestust ja hämmeldust. Nende käitumislaid juhtub isiklikust minast ja selle vajadustest. Tööpöolest, alati ei suuda me mõista kõigi nähtuste seoseid ja nii mõnedki meieni ulatavad otsused jäävad esialgu mõistatuseks. Nii võib olla. Kuid meie käitumine tervikuna peaks vastama küsimustele miks? ja milleks? Siis oleme leidnud ka vastuse elu mõttele. Seega mahub elu mõttesse kogu inimelu käik koos tänase päevaga ja võitlus lõpliku eesmärgi, ideaali eest. Ehk täpsemini: elurool kõige tähtsamal, kõige üllamal kursil — progressi ja rahva heaolu nimel.

Paraku ei oska me alati rooli hoida, rääkimata kursipidamisest. Vajaka jääb just sisemisest harmooniast, eesmärgikindlusest: me ei taju oma elu mõtet. Oskus suunata oma elu teadlikult mitte ainult enda, vaid ka kogu progressi hüveks annab inimesele tõelise selgroo. Me nimetame neid ideelisteks inimesteks. See karakteri nurgakivi ongi meie ajastu kasvatustöö lähtepunkt. Et niisugune alus aga kujuneks, peab ideelisus inimese isiklikuks vajaduseks saama. Kuidas seda mõista? Noorel peab kujunema vajadus omada isiklikku arvamust, oma vaatepunkti nähtustele, oma printsiipiaalset suhtumist ümbritsevasse. Kui me suudame nimetatud omadused ellu kaasa võtta, siis annamegi elule oma kordu-

matu näo ja püstitame ideaale, mis ei tuhmu. Vastupidistel juhtudel võime aga rääkida nn. elusurnutest, neist, kellel füüsilist surma asendab vaimne surm. Surmavikat on elusatele alati hädaohtlik olnud. Kas suudame seda vältida? Raske on neil, kelle elul mõtet ei ole, samuti neil, kes küll arvavad, et nende elul on mõte, kuid kes tegelikult toovad kahju. Alles kolmas kategooria — need, kes oma elule mõtet on otsinud ja selle ka leidnud igapäevases võitluses, jäävad kindlaks ja surmavikatist puutumatuks.

Selle poole meie noorus pürgibki. Nii kirjutab ühe õhtukooli lõpetaja:

«Ma olen kaheksateistkümne aastane. Seda on palju, kui mõelda, et veerand elust on juba seljataga. Kuid see ei takista vahel tundmast end poisikesena, kes alles sai jalga esimesed pikad püksid ja ei ütle ära ükskõik millisest sündmusest. Teinekord tunnen end palju vanemana oma aastatest. Siis, kui tuleb kokku puutuda mõne küsimusega, mille lahendamiseks läheb vaja mehe küpset mõistust ja mis käib mulle üle jõu, kui elu tundub liiga keerulisena, nagu mitme tundmatuga võrrand, mille lahendamise keerdkäikudes võib kaela murda. Aga ma olen optimist. Me oleme kõik seda. Ilma optimismita langeks elus rohkem, kui need üksikud metsikute lakkade ja ümber kintsude pingul tekaspükstes lõngused tänavanurkadel, kelle taskuraadiod lõugavad soome tangosid ja paiskavad näkku teravaid trummilööke. Kust nad tulevad, need nn. paljaspead miniatuuris? Inimene sünnib iseloomuta — keskkond annab talle selle. Nad on meie hulgast ja meie oleme kohustatud sellele vastama. Kust said valed juured alguse, miks nad arenesid, miks ei peatatud nende kasvu? Võiks öelda — ebaõige kasvatus. Puudulik komсомolitöö. Nõrk kollektiiv. Ükskõiksus. Noorus ja ükskõiksus! See on paradoks, kuid tihti kohtame seda. Seda ei saa ega tohi salata. Ükskõiksus nende vastu sünnitas ükskõiksuse kõigi vastu, mis viis nad sihitule hulkumisele tänavail ja elus.

Me oleme 17—18-aastased. Pagana tore on. Mõtled kahjutundega möödunud lapsepõlvele, aga vastupandamatu jõuga tõmbab sind tulevik — salapärane, ahvatlev, piiramatu, võimaluste ja leidmiste maa.

Millised me oleme? Tavaliselt me ei mõtle sellele, elame sündmuste keskpunktis ja see võtab meid jäägitult. Oleme harjunud sellega, et antud küsimusele vastavad vahetevahel hooldajad või kaaslased. Ise ennast kõrvalt vaadata — see ei tule sageli pähe, ja ka siis, mõnel harval juhul, analüüsime ainult konkreetset tegu.

Me ei tunnista eelarvamusi, vahel hülgame aastakümnete traditsioonid, ei tarvita sugupõlvede poolt edasiantud kogemusi, vaid püüame oma mõistuse ja jõuga läbi murda raskustest ja elu keerdsõlmedest. On see halb? Ei. Meile on vaja võimalust oma koha kättevõitlemiseks elus, otsimiseks. Poolfabrikaatidena pakutavad tõed, väikese vaevaga saavutatud sihid — ei, seda ei ole meile vaja. Ja kui meid süüdistatakse ükskõiksuses, siis on osa süüd liigeses hoolitsemises, selles, et meile tahetakse kõike valmis kujul kätte anda.

Ikka ja jälle igivana küsimus: millised me oleme? Me vihkame ebasiirust ja valet, vabadena rutiini kammitsaist oleme oma tegudes ja sõnades otsekohesed, järgime rohkem südametunnistust kui üldtuntud tõdesid. See viib meid vahel lahendamatuna näiva dilemma ette, kohustuse ja südametunnistuse kokkupõrkeni, paneb meid mõtlema elu vasturääkivuste üle. Me ei tunnista kompromisse ja see toob mõnikord kaasa rea ebameeldivusi, südamepiinu. Me oskame hinnata sõprust ja hoida seda, oleme tunnetes ausad ja omakaspüüdnud. Ma mõtlen, see peabki nii olema.

Millegipärast on meid harjutud vaatama kui ettevõtmatuid inimesi, kes tegudeks vajavad tõuget väljastpoolt. Miks ei kasva see meis endis? Meile öeldakse: «Mõelge ise, olete juba täiskasvanud.» Ja me mõtleme, kuidas nelja seina vahelt kiiremini pääseda. Siia maani on meie eest mõeldud ja mõeldakse edaspidigi. Aga vajadus iseseisva otsusega vastuvõetud tegevuse järele viib selleni, mida sageli nimetatakse ulakuseks, huligaanitsemiseks. Selle juured?

Me oleme noored ja oleks ebanormaalne, kui selliste asemel, nagu me oleme, oleksid puhtpositiivsed, kergesti mõistetavad, sümmeetrilised, korrapärased ja konarusteta treitnud nukud. Heidetagu pealegi meile ette, et me oleme vahel liiga kergemeelsed, et meid

ahvatlevad tantsusaalid, et me pöörame vähe tähelepanu teadustele. Me oleme siiski oma ajastu lapsed, kasvame koos ajastuga ja meie asemele astuvad uued miljonid, teistmoodi noored, vaimselt rikkamad, hingelt õilsamad. Ja see on loomulik — nad on uue ajastu lapsed.

Me pole head ega halvad, kuid meis on head ja halba, on ükskõiksus, on käegalöömine, aga võrratult rohkem on kuumi südameid, palavaid päid, fantastilistena tunduvaid unistusi ja ideid, suur avastamis- ja teadmisanu, on romantika ja ahvatlevad kaugused. Üha vähemaks jääb langenuid ja olen veendunud, et tuleb aeg, millal neid enam olema ei saa.»

Kirja autoriga võib paljuski vaielda, kuid trotsi, entusiasmi ja kirglikkust õhkub neist ridadest kõige enam. Seda aga nõuabki meilt aeg — kirglikkust kõiges ja kõikjal. Leigus, külma tarretav hõng peavad kaduma. Poleks paha pidada nõu ka seitsmeteistkümneaastase Marxiga. Ta kirjutas oma küpsuskirjandis järgmist:

«Igaühel on silmade ees teatav eesmärk, — selline eesmärk, mis vähemalt talle endale näib suurena, ja mis tõepoolest ongi selline, kui seda tunnistab suureks kõige sügavam veendumus, kõige siiram südamehää! /.../ see hää! kõneleb vaikselt, aga kindlalt.

Kuid see hää! on kergesti summutatav, ja see, mida me pidasime vaimustuseks, võib olla hetke poolt sünnitatud; siis võib hetk selle ka hävitada. Võib-olla on süttinud meie kujutlusvõime, erutatud meie meeled ja meie vaimusilma ees lendlevad viirastused: me oleme kirglikult haaratud sellest eesmärgist /.../ see aga, mille me tuliselt südamesse võtsime, tõukab meid varsti eemale, ja me tunneme end hävitatuna.

Seepärast peame tõsiselt kaaluma, kas valitud elukutse meid ikka tõepoolest innustab, kas seda kiidab heaks meie sisemine hää! kas meie vaimustus polnud ekslik, kas see /.../ polnud enesepettus; kas me aga saame selles selgusele, kui me ei avasta vaimustuseallikat ennast?»

Kas me oleme avastanud endale selle vaimustuseallika? Mõnigi kord matab meid hall argipäev ja me ei oska hallis puhtaid toone leida. Elu värvitoonide

■ — Oled sa rahul maailmaga?

- Narr! Muidugi mitte! Kui oleks minu teha, rapu-
taksin teda kõvasti.
- Aga miks sa siis teda ei raputa?
- Kui sa siia tood, võtan kohe ette.
- No haara siis endast kinni.
- Mis siis viga, kui mina maailm oleksin!

KUI ON JA KUI EI OLE

Kui naabripoisilt kuulsin, et ta instituuti sisse ei saanud, püüdsin teda lohutada ja lisasin ettevaatlikult:

«Kuhu nüüd? Võimalusi on ju palju.»

Tema aga oli rõõmus ja lausus endastmõistetavalt:

«Tehasesse!»

Jah, ma olin unustanud, et poisiklutina rääkis ta alatasa: «Lähen isaga koos tehasesse tööle!»

Siinsamas üle tänava see tehas oma pikkade torudega keset madalaid majalobudikke majesteetlikuna seisiski. Otsekui kindlus. Poisikestele oli ta millegi väga suure ja võimsa kehastus. Täiskasvanud kirusid küll tema suitsu ja tahma, aga kui korstnad pühapäeviti ei tossanud ja vabrikuväravad suletuks jäid, oli kogu tänav nagu surnud: polnud liikumist, askeldust, tõttamist.

Järgmisel päeval oligi naabripoiss kaadriosakonnas. Ametite nimekiri, mida pakuti, oli pikk. Kui otsus tehtud, ulatas ta oma avalduse ja passi.

«Aga te olete alles seitsmeteistkümneaastane!» kostis veidi aja pärast hüüatus barjääri tagant. Avaldus ulatati tagasi. Ja kui poiss nõutuks jäi, lisati nagu muuseas:

«Meistriga võite ju rääkida!»

«Mehi on alati tarvis!» oli meister rõõmuga nõus. Kui aga kuulis, et poisil paberid kaugõppes sees, arvas ta: «Kes siis teie eest töö ära teeb?» Veidi mõelnud, soovitas ta tsehhijuhataja jutule minna.

Viimasel polnud tuju. Küsis juba enne, kui poiss midagi öelda jõudiski: «Kas jälle üks alaealine? Ega meil lasteaed ole!» Temagi ei kirjutanud avaldusele ühtainsat sõna: «Nõus!». Saadeti vahetusülema palge ette.

Too oli lahke mees, ainult soovitas teist ametit, mis pidavat nii poisile kui kogu tehasele tulusam olema. Õnnetuseks ei kuulunud tema kohustuste hulka tööliste töölevõtmine ja ta juhatas poisi osakonnajuhataja kabineti ukse taha.

Seal möödus terve hommikupoolik, sest käis mingi nõupidamine ja sekretär palus oodata. Enne lõunat see ei lõppenudki. Kui isa poisi käikudest lõunalauas teada sai, läks ta temaga koos osakonnajuhataja jutule.

«Ah poissi tahad paigale panna? Las aga tuleb!» surus ta nende mõlema kätt.

Ta ei tahtnud pikemalt midagi teada, kirjutas oma nimetähed avalduse nurgale ja ajas muidu juttu maast ning ilmast.

Kui poiss nüüd avalduse kaadriosakonda andis, nõuti sealt:

«Miks te komsomolisekretäri juures ei käinud? Mine tea, missuguste pahandustega hakkama olete saanud.»

Veel üks käik, mis lõppes paari minutiga, sest sekretär pidas koosolekut ja palus teine kord läbi astuda. Õnneks andis ta oma nimetähed.

Siis aga nõuti noorukite kabineti otsust.

Kui naabripoiss mulle seda järgmisel päeval jutustas, kuulsin tema suust esimest korda kurja. Ja mul ei olnud midagi lohutuseks öelda.

Tavatsetakse öelda, et niisugune on elu. Selles lauses on aga tohutu hädaoht: leppimine. Ja kui me rääkisime, et elu mõte ei sõltu ühe või teise eesmärgi tähtsusest, kordaminekust, vaid inimese käitumine tervikuna on selleks peegliks, siis peame nüüdki rõhutama: vähe on elu mõtte mõistmisest. Tegutsemiseta, võitlusetta jäävad suurimadki ideaalid üksnes illusioonideks. On ammune tõde, et kui tahad midagi korda saata, siis pead oma jõudu pidevalt proovile panema, sest elu ei ole kusagil konfliktideta ja tema areng vastuoludeta, üksnes idülliline võitlus hea ja veel parema vahel. Võib olla, et just see lihtsustatud käsitus on viinud mitmedki pettumisteni.

Jah, koolipäevade unistused võivad tuhandeks kiluks puruneda. Mitte sellepärast, et nad valed oleksid. Ei! Kuid unistused ei täitu ju iseenesest. Pealegi koosnevad koolipäevade unistused tihtigi üksnes kõlavast

sõnademosaiigist, mis on õpetaja etteütlemise järgi pähe tuubitud. Elu aga ei saa kunagi valmis või ettekavatsetud raamidesse suruda, sest ta on võrratult rikkam ja mitmepalgelisem (nii ilus kui inetuses), kui me seda suudaksime ette näha. Häda ongi nendega, kes tahavad kõike mõõta kooliõpikute kitsaste raamidega. Ja selle asemel et oma elumõistmise haaret avardada, hakatakse süüta süüdlasi otsima.

Kui võitlust meenutataksegi, siis räägitakse kuulide raginast, revolutsioonimõllust. Miks ei taheta uskuda, et kangelastegu pole säde, mis lööb äkki helendama ja siis kohe kustub. Kangelastegu on hoopiski leek. On muidugi säravaid kangelastegusid, millest lauldakse laule, kuid on ka selliseid, mille suuruse ja ülluse mõistmiseks on vaja tunnetada kogu toimunut. Kas ei peitugi siin viga, miks me tänases ei näe kangelastegusid, ei tunne ära tänapäeva kortšaagineid, koševoisid.

Kes siis oli Pavel Kortšagin ja mida tema elukäik kinnitab? Kas see on kordumatu? Jah — ja ei. Kõigepealt armastas Pavel Kortšagin elu. Ta oli oma aja eesliinil, oli julge ja mehine võitleja, kogu tema elu, tema suhtumine ümbritsevasse oli võitleja suhtumine. Seada endale Pavel Kortšagin eeskujuks tähendab olla sihikindel ja mõista, et kõige kallim inimesele on elu. Suurte võitluste ja kannatuste ajal, kui elu esitas kõige rangemaid arupärimisi, oli Pavel Kortšagin ennastohverdav ja järeleandmatu kõrge eesmärgi nimel. Talle oli miski oma isiklikust elust palju väärtuslikum. On see miski meile aga alati selge. Kas tänapäeval võib võidelda Kortšagini relvaga — iseloomuga? Võib ja peab. Kui me püstitasime endale eesmärgi, siis sündis see meie rahulolematusest, tahtmisest midagi muuta.

Võib-olla pakub huvi mõelda veel koos ühe abiturientidega. Ta kirjutab:

«Meid on mõjutatud ja kasvatatud, püütud juhtida soovitatavate tõdede tundmisele ja omaksõtmisele, on püütud teha kõik selleks, et me leiaksime ja avastaksime tõepoolest need tõed, mille poole meid suunatakse. Ajakirjanduse järgi näib, et kasvatus ja keskkonna mõju on soovitud vilja kandnud. Niisiis, meie kõigi loomus on keskkonna poolt ülihästi välja kujundatud ja

jääb vaid soovida, et seda positiivset suunda enesekasvatusega jätkata, kui inimesel ka tahe ning isiklik mõtlemislaad olemas on.

On see kõik aga tõepoolest nii?

Mida hakata peale näiteks nendega, kes ajavad ära autosid ja tülitavad rahulikke kodanikke, sest nad ei leia enda jaoks huvitavat tegevust. Häda ongi selles, et iseendaga ei oska me enamuses midagi peale hakata. Üksindust me kardame. Iseseisvalt me mõelda ei oska, ka mõttega lugeda mitte. Enesekasvatus tuleb aga alles siis kõne alla, kui meil on peale tahte ka oma mõtlemislaad, iseseisev mõtlemisoskus, tahe pidevalt otsida oma tegutsemise eesmäärke ja juurelda nende üle.»

Kui on! Kui aga ei ole? Kas me tihti ei ootagi ainult välistegureid, kui meis endas käib kõige salakavalam võitlus.

Kevadel, mõni nädal enne lõpueksameid ütles ühe kooli abiturient koolile hüvasti. Päevakooliga, nii kurb kui see ka on, jäetakse tihtigi jumalaga, seda eriti üheksandates ja kümnendates klassides. Abituuriumis jääb otsuse tegemine ikka lõpueksamite hooleks. Kuid tema põhjendas: «Ma ei saa eksamitega hakkama!» Ei, puudulikke tal polnud. Küll oli teda aga tagant tõugatud ja lükatud, veenda püütud ja palutud — kuni kevadeni välja. Kõik lootsid — nüüd veab end läbi. Tema aga lõi kartma: «Äkki ei tule toime!» Lõi kartma ja tal kadus viimanegi usukübe endasse. Ta läks ellu orkestrihelideta. Orkestrihelid ja peokõned ei määra muidugi elluastuja saatust ega väärtust. Kuid elu esimeseks tingimuseks on võitlus. Kool on osake elust, on õigupoolest õpilaste päriselu, nende võitluspaik. Paha tihti me seda ignoreerimegi.

Õpetaja Antti Allikas on rõhutanud:

«Kõigist, mis me täna teeme või tegemata jätame, oleneb tulevikus — aga võib-olla juba homme — see, kas me ennast iseenda nahas hästi või halvasti tunneme, kas meist üldse midagi saab.

Üllad põhimõtted, kasulikud teadmised — see kõik ei tähenda midagi, kui sellega ei kaasne võimast, võitlevat tahet, mis tegudele viib. Mitte kaunid unistused, vaid teod on need, mis inimesest jälje jätavad. See aga sõltub juba ainult noorest endast.

Valmistuge võitma tormi, kuid teadke ka, et tormist ohtlikum võib olla tuulevaikus ja muretu päikesepaiste, kui näiliselt mingit ohtu ei ole, kui pole midagi, mis meid võitlema ja edasi minema sunniks, kui me ise ei märka või ei suuda end sundida, siis võime muretult magama jääda, kuni päike loojub, ja ainus jälg, mis meist jääb, on magamisase.»

Kurb küll, kuid iseseisvat mõtlemislaadi, iseseisvat mõtlemisuskust, tahet pidevalt otsida ja juurelda ei saa osta ühestki poest, seda pole ka üheski raamatukaupluses ega raamatukogus. «Millest tunnen kõige suuremat puudust kooli lõpetades?» küsib üks abiturient. Ja vastab ise: «Julgusest ja tahtest võidelda kõige halva ja vale vastu, mille vastu peab võitlema, ja julgusest võidelda kõige hea ja õige eest, mille eest peab võitlema.»

Veelgi kurvem, kui me eitame või unustame kõige visama, järjekindlama ning süstemaatilisema võitluse ja töö, millest kõrvalseisjad sageli midagi teada ei saa. Jutt on võitlusest, mis toimub inimeses endas.

KOHUS ISEENDA ÜLE. KES ON PROKURÖRIKS, KES KAITSJAKS?

Ühe keskkooli abiturient kirjutab kirjandis
«Kes ma olen?»:

«Olen nõrga iseloomuga. Sellest vist tulevad need teised puudused ka. Kui palju kordi olen lubanud endale, et hakkan õppima. Niisama palju kordi on jäänud lubadused ainult lubadusteks. Lõpuks olen loobunud sõna andmisest. Milleks seda teha, kui tean ette, et sõna ei pea?»

Hiljuti mõtlesin elu üle tõsiselt järele. Kolm päeva käisin ringi, peas tumedad mõtted. Klassikaaslased juba imestasid, mis minuga juhtunud on, sest tavaliselt olen optimistlikult meelestatud. Lõpuks valmis kindel otsus: kui tahan kooli lõpetada, pean õppima. Tõsi, seda ma tegin — ainult kaks või kolm päeva. Edasi läheb jälle vana rada. Tunnen, et mul pole järjekindlust, aga midagi teha ei saa.»

Kui avameelsed oleme, siis tunnistagem, et taolist võitlust iseendas oleme meiegi üle elanud. Milline on aga selle võitluse strateegia ja taktika, millal saab mõte teoks?

Kõiki üllaid ülesandeid võib ellu viia. Igaüks on võimeline tegema seda head, millest ta mõtles. Juba soovi tekkimine viitab eesmärgi saavutamise võimalustele. Kuid pahatihti me loobume sellest võimalusest, eriti siis, kui ka välised takistused seisavad risti ees. Tõepoolest, on palju pidurdavaid asjaolusid, mis sõltuvad ka teistest, kuid enda sisemiste vastuolude ületamine on jõukohane igaühele. Ainult see nõuab — tööd. Ammu on öeldud, et oma ebaõnnestumiste põhjusi otsi endast, ehkki elus toimime ikka vastupidiselt.

Töö enda kallal?

Ennekõike on vaja kindlat kontrolli oma mõtete, sõnade ja tegude üle, sest meie ebatäpsusest, nõrkusest, sisemisest distsiplineerimatusest algavad kõik pahed. On suur võit, kui oskame jälgida ennast. Veelgi suurema eduni jõuame, kui oskame näha oma nõrkusi. Viimased on meie kurjemad vaenlased. Tähendab, kogu meie töö raskuspunkt langebki sellele, kuidas nõrkustest jagu saada.

Pedagoogid soovivad alustada tööd enesega kõige lihtsamatest harjutustest. Tuletame meelde mõned töökäsud:

1. Arendage usku oma jõusse.
2. Jälgige oma kõnet.
3. Mõelge oma harjumuste üle. Kas need on kasulikud või valed?
4. Milliseid raskeid minuteid on sul tulnud üle elada? Millal tegid vigu? Millest need johtusid? Kuidas saaks neid vältida?
5. Harjutage oma mälu.
6. Kas oskate ruttu ette kujutada? Mida te hästi meeles peate, mida halvasti?
7. Kuidas reageerite solvangutele, ebaõnnestumistele?

Loetletu oli üks võimalustest suure töö alguseks. Algab ju karakteri kujunemine, kogu meie ja ühiskonna käekäik, tööst enda kallal ja oleneb sellest, kuivõrd oleme peremehed tohutute vastuolude — tahtevastuolude, eneseületamise vastuolude jne. võitlustandril.

Küsitlege või jälgige ükskõik missugust inimest ja te näete suuremat või väiksemat sөөtis maad. Esitasime ühele keskkooli lõpuklassile eneseanalüüsiks mõned küsimused. Õpilaste arvamused kinnitavad eespool toodud väidet.

Vastuseks küsimusele «Millist puudust pead enda juures kõige suuremaks veaks?» loetles igaüks ühe või isegi mitu vajakajäämist. Need olid:

- kerge ärritatus
- järeleandlikkus
- umbusklikkus
- liiga kergesti annan alla
- otsekohesust on liialt palju
- ei oska oma teadmisi ja omadusi rakendada

vihastun kergesti, millest tulevad lahkkelid kaastega
jääb puudu tahtejõust
on vähe pealehakkamist
sihikindluse vähesus ja enesearmastuse puudus
olen isemeelne
solvun kergesti ja pole vaba enesekiitmisest
vahel mõtlen õigesti, kuid toimin teisiti
pehme iseloom
kangekaelsus
et olen liiga julge
ei oska mõtteid koondada
kärsitus

Teine küsimus aga nõudis aru, millist takistust sa iseendas tahad ületada, millisest iseloomuomadusest või harjumusest lahti saada

■ Mul on sageli väga head plaanid, ma süttin kergesti, kuid alati ei suuda neid ellu viia.

■ Tahan muutuda tahtejõulisemaks.

■ Tahan ületada selle, et ma kergesti ei vihastuks ning alati hästi läbi saaksin kaasõpilastega. Püüan end sundida rahulikkuks jääma igasugustes olukordades.

■ Tahan kasvatada enam tahtekindlust ka kõige pisemate ülesannete täitmisel. Selleks hakkasin ma igal õhtul kell 11.30 (täpselt) jões pesemas käima.

■ Tahan lahti saada hajutatusest ja laiskusest.

■ Tahaksin lahti saada isekusest.

■ Püüan ennast rohkem jälgida.

■ Tahaksin lahti saada oma «teravast keelest», kuid kuidas seda teha, ei tea.

■ Juba väiksenä solvusin iga pisemagi ütlemise peale ja hakkasin kohe nutma. Kui suureks kasvasin, öeldi seda mulle ja siis võtsin end käsile. Ja olengi sellest rumalast harjumusest peaaegu lahti saanud. Ega see lihtne olnud — vahel tuli nagu juurikat kurgust alla pitsitada, et mitte nutma puhkeda. Lõplikult pole ma oma kiirest solvumisest veel jagu saanud ja seda ma kogu aeg püüangi. Samuti pole ma rahul enese suhtumisega inimestesse. Valin liiga palju, umbusaldan, pean enamust tühisemaks kui ise olen. Varem ma seda ei märganud, kuid alles hiljuti

juhtis sõber mu tähelepanu sellele. Ka siin tuleb midagi ette võtta.

■ Tahan lahti saada halvadest harjumustest kõnekeeles.

■ Kui ägestun, siis pörutan otse välja, mis mõtlen (vahel on see halb). Et sellest harjumusest üle saada, loen kümneni, kui ei aita, rohkem.

■ Tahan saada julgemaks.

■ Tahaksin saada lahti enesekiitmise harjumustest.

Küsimusele aga: kas sa oled võidelnud oma seisukoha, oma arvamuse eest? millal? kas võitlus lõppes eduga? ei suutnud mitmed vastata. Tunnistati avameelselt: ei ole. Mõni aga leidis, et tema seisukohad on alati ühtinud enamuse seisukohtadega, mistõttu võitlusest ei saa juttugi teha. Mõned jaatavad vastused:

■ Tahtsin klassikaaslasele selgitada, et ta on kuidagi «libe» õpetajate vastu. Lõppes sellega, et me ei saa enam läbi.

■ Jah, ma olen võidelnud oma seisukoha eest. Ma võitsin, kuigi see oli väga raske. Küsimus oli selles, kas komsomoli astumiseks peab õpilast sundima. Meie klassis oli nii, et paljud õpilased ei tahtnud komsomoli astuda, kuid õpetaja pani klassis ankeedid igale õpilasele ette ja käskis ära täita. Nii me siis vaidlesime, kuni tema ka ütles, et see sundimine õige pole.

■ Olen võidelnud küllaltki sageli. Alati pole see eduga lõppenud. Viimane kord oli selline juhtum. Õpetaja tahtis meie delegatsiooniga kaasa võtta poissi, kes oli hea sportlane, aga muus oli kiitusest kaugel.

Miks me sellist kohut iseendaga ei taha aga pidevalt pidada? Just kohut, kus nii prokuröriks, kaitsjaks, kohtunikuks kui ka tunnistajaks oleksime ise. Võib-olla suudaksime siis kainemalt ja mitmekülgsemalt asju ja nähtusi analüüsida. Muidugi on neid, kes niisuguses analüüsis satuvad teise äärmusse:

«Ka mina olen noor. Võib-olla ei mõtle ma õigesti, kuid minu seisukoht on selline, et meile tehakse elu liiga kergeks. Töötades ja raskusi võites kasvavad tõelised inimesed. Meie eest tehakse kõik ära. Meile tehakse puding valmis. Ei jää üle muud kui neelata. Kui noor ka selle neelamise juures eksib, siis öeldakse,

et on süüdi vanemad, kool, ja õpetajad, mitte aga noor ise.

«Ei ole hea, kui noored saavad ühiskonnalt kõike, ise midagi vastu andmata. Nad hakkavad sellega harjuma, nad leiavad, et see on normaalne.»

Nii mõnegi väitega võib nõustuda, kuid oleks ebanormaalne viia noored tingimustesse, mis olid meie isade ajal. Jällegi üksnes väliste takistuste absolutiseerimine. Kui me juba hakkame süüdlasi otsima, siis leiab igaüks vajalikul hulgal süümaterjali ükskõik missuguse lüli — kas kooli, kodu, ühiskonna või noore enda vastu. Tavaliselt viib niisuguse tõe otsimine tõe kindlakäsitamiseks ja endaõigustamiseks ning süü äraveeretamiseks. Ent kui targad ja kavalad me ka ei oleks, ei tohi me unustada, et kui me ei oska ennast kasvatada, endaga aru pidada, ennast analüüsida, kui selleni ei vii kogu õpetamise ja kasvatamise süsteem tervikuna, siis hädal-dame raskuste üle endas ja lähikondsetes täna ja tulevikuski. Kohut teiste üle on kerge pidada, samuti nagu on kerge tõe asemel kujuteldavat ebatõde, siiruse ja avameelsuse asemel näivat siirust, otsekohesuse ja sirgjoonelisuse asemel näilikku võitlusvaimu serveerida. Nii aga ei sünni võitlejad, vaid virisejad, häaldajad, kes vähese vaevaga tahavad palju saada, kes oskavad raskustest mööda hiilida. Hiilimisvõimalusi aga pakub elu rohkesti. Kui me vähegi silmad lahti hoiame, siis tunneme elust läbihiilijad kohe ära. Kas tahame aga neid tunda? Ega äkki meiegi ei taha märkamata kaduda? See võib kergesti juhtuda, kui me võitluses iseendaga alla jääme, või mis veel halvem, kui me selle võitluse hoopiski hülgame.

OLLA PAREMAD — KANGELASTEGU!

Noorus on läte, millest me ammutame kogu eluaja. Kõik, mida me nimetame isiksuseks ja individuaalsuseks, tugineb üksnes nooruses omandatud ning kogutud muljetele ja nende arengule.

Jānis Rainis.

Anname veel kord sõna noortele.

«Ma olen üks meeter ja seitsekümmend viis sentimeetrit pikk. Niisama pikk on mu aru, mõttemaailm ja silmaring. Aga ma tahan veel kasvada. Ja seda nii pikkuselt kui ka mõtetelt. Ma pean. Miski ei tohi seda kasvu peatada.

Elu lebab meie ees kui raamat, mis on avatud kahekümnendalt leheküljelt. Ja kes teab, kui paljudel lehekülgedel meil pettuda tuleb! Ei saa aga iga kord pead norgu lasta! Elu pole ükskordüks, mille võib pähe tuupida!»

«Sageli ei võta vanemad inimesed meid tõsiselt, vaid räägivad, millised inglised nemad sel ajal olid, ja ohkavad ahhetades. Miks keelavad nad meile seda, millest olid nemad sunnitud ilma jääma? Kas vanemad on unustanud, kuidas nad ise samavanuselt aiavärvavas hilisööni sosistasid ja unistasid? Muidugi mitte, kuid nad on hirmul sellepärast, et lapsed otsustavad isiklikke asju ilma nendeta. Kas meie aastaist pole küllalt, et juba hakata ise enda eest mõtlema. Me tahame olla sõltumatud väikekodanlikest eelarvamustest ja võidelda oma eesmärgi nimel. Me mõtleme elu mõttest ega otsi seda võõrsõnade leksikonist. Juhatage meid, õpetage, kuid ärge toppige lusikaga putru suhu!»

«Ükskõik, milliseid raskusi ka tuleks ületada, ikka edasi! Kui oleme nendega omal käel toime tulnud, siis

tunneme, et omaenese tunnetatud tõde on alati ligemal kui pähetuubitud valemid. Võib-olla on need sõnad etteheiteid väärt, aga kargud jäävad ikka karkudeks ja jalad jalgadeks. Olgu jalad väsinud, märjad või külmetunud — nad on ikkagi omad. Karkudel, olgu nad või kullast, pole ialgi elu!

Ärgem unustagem, et sama lugu on ka oma tõega!»

«Minu ideaaliks on inimene, kes teeb elus läbi kõik etapid, inimene, kes mõtleb, eksib ja leiab, tahab mürtsu teha ja armuda, harduda Sibeliusest ja Beethovenist (jumalapärast, mitte ainult neist), lugeda Tammsaaret, laulda, vahel lesida ja kuulata raadiot. Mu ideaaliks on inimene, kes vihkab ükskõiksust ja kiretust, lipitsemist ja valetamist, argust ja virisemist. Mõnikord on ta ise pagana nukker (nukrus on inimlik tunne), vahel aga nii rõõmus, et roniks televisioonimasti ning lehvitaks kaabuga üle linna. Ta peaks olema aus, ütleva ainult seda, mida õigeaks peab. Ta ei pruugi olla tingimata tuultes ja tormides, vaid väga hästi ka kusagil pealinna poissmehekorteris mõnele tehnilisele probleemile pingsalt lahendust otsimas. Aeg-ajalt seab ta oma teele brehtiliku kriitilise prisma, et mitte oma heaolu nimel loobuda üritusest, mis aitaks inimekonda.»

Tõepoolest mõistmatud! Nii hüüataks mõnigi, kui näeks noori televisioonimasti otsa ronimas. Ent nad ronivad, ronivad kõrgemalegi. Ja ime — kes alla kukuvad, ei saa mitte otsa.

Kellel muul kui noorusel saaks ollagi niisugust optimismi ja vaimustust! Nad otsivad ja püüavad säravaid, puhtamaid ja toredamaid unistusi. Nad vihkavad eilset, vana, kopitanut. Võib-olla et nad tahavad kõike liiga vara maha lõhkuda, kuid see on loomulik kasvu ja arengu tee. Selles saab ja tuleb neid pidurdada. Kuid ühes on nad vääramatud — elus esineva alatuse, ebaõigluse ja ülekohtu karmid kohtumõistjad.

Tänapäeva noorukid moodustavad uue põlvkonna. Tähendab, nende tänastest unistustest ja soovidest kujuneb terve põlvkonna ning tuleviku pale, tugevus ja ilu. Elu seadus aga ütleb, et iga põlvkond peab ületama eelmise, looma midagi uut, ta peab parem olema.

Kas me oleme selle tõe alati endale selgeks teinud?

Meie nooremaid poeete Andres Langemets kirjutas viimasel kooliaastal:

«Minu eakaaslased, kui tihti oleme kuulnud vanemalt põlvkonnalt etteheiteid, et me ei oska hinnata me õnnelikku noorust, meie õnnelikku aega, et me nii tihti pole sellega rahul. Selles küsimuses asun ma eakaaslaste poolele. Meie pärisime teilt, isad, oma nooruse, kuid ka meie lapsed peavad meilt midagi pärima. Just nimelt meilt! Muidu me pole õigustanud enda eksisteerimise vajadust. Aga et kinkida midagi järgmisele põlvkonnale, peame looma uut, mis paratamatult tähendab ühe osa purustamist sellest, mida olete loonud teie, vanem põlvkond.

Minule ja minu põlvkonnale võib ette heita seda, et me alles otsime uut, oma, et sellest tingituna elame tihti mõttetut, tühist, isegi väärat elu. See on kõige rängem süüdistus minu põlvkonnale.

Oma isade ees oleme suured võlglased, mu eakaaslased. Seda võlga ei suuda me neile kunagi tasuda, kuid see võlg on tasutud, kui me suudame samasugusteks võlglasteks muuta oma lapsed.»

Olla paremad, muuta samasugusteks võlglasteks oma lapsed! Kas pole see kangelastegu, mis nõuab jäägitult kogu meie elu. Kas me oleme selleks suutelised, kas meie teadmised, meie isiklikud omadused, meie unistused ületavad eelneva põlvkonna tema grandioossuses? See on küsimus minule, sinule, meile kõigile . . .

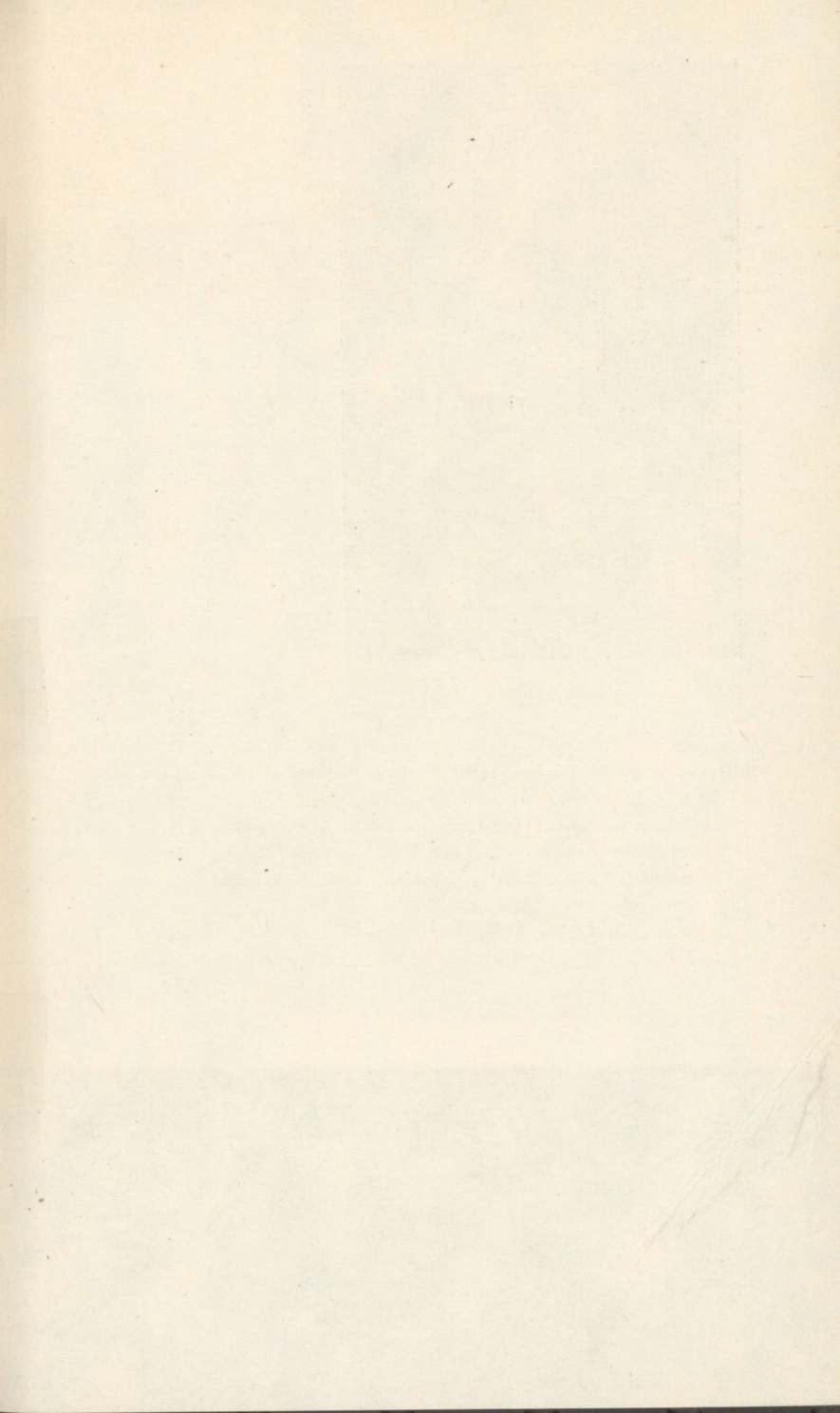
SISUKORD

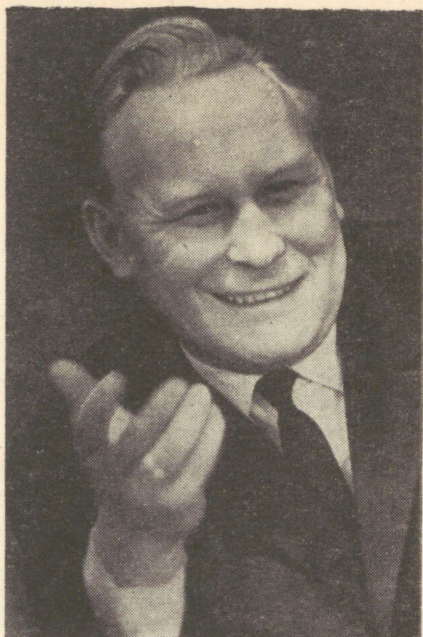
«Poisid, ma kardan!»	7
Kes võis arvata?	11
Kirjavahetus, mida pole kusagil ilmutatud	14
Kas me oleme ilusad päeva lõpuni?	19
Elupimedusest ja rännakust pimeduses	23
Kuidas sünnib eesmärk, kujuneb ideaal?	26
Ettevaatust: Elu!	30
Kui on ja kui ei ole	39
Kohus iseenda üle. Kes on prokuröriks, kes kaitsjaks?	44
Olla paremad — kangelastegu!	49

Линдстрэм Вольдемар. А Я, А ТЫ, А МЫ? На эстонском языке. Оформление Л. Круусмаа. Издательство «Ээсти Раамат». Таллин, Пярнуское шоссе, 10.

Toimetaja E. Tuulik. Kunstiline toimetaja A. Jõers. Tehniline toimetaja H. Tüksammel. Korrektor Ü. Rattur. Laduda antud 19. IV 1967. Trükikoda antud 11. X 1967. Paber 54×84, 1/16. Trükipoognaid 3,25. Tingtrükipoognaid 2,73. Arvestuspoognaid 2,15. Trükiarv 15 000. MB-09137. Tellimise nr. 2747. H. Heidemanni nim. trükikoda, Tartu, Ülikooli 17/19. Trükipaber nr. 1 — Ligatne Paberivabrik, Läti NSV.

Hind 8 kop.

A
28846

Voldemar Lindström

Õppinud Tallinna 7. ja 2. keskkoolis ning omandanud eesti keele ja kirjanduse õpetaja kutse Tartu Riiklikus Ülikoolis, sai Voldemar Lindströmi töökohaks «Noorte Hääle» toimetus.

Nüüd on möödunud juba kümme aastat ajakirjanikupõlve. Tema teemade ja probleemidering on põhiliselt olnud seotud õppiva noorsooga. Muidugi on kutsetöö nõudnud kord väiksemaid, kord suuremaid tutvumisretki teistessegi aine- ja elulõikudesse.

Igapäevane vahetu kontakt elu kõige suuremate rõõmude ja kõige valusamate muredega on inspireerinud kõike eelnevatki kirja panema.

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00815557 6

KIRJASTUS «EESTI RAAMAT». TALLINN 1967

8 kop.